

الکیر والاکر

۱۸ نجی سان ۱۳۳۳ سنه سوال ۱ پنجشنبه ۱۹۱۵ سنه ۳۰ ایول.

تفسیر:

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِي فَضَّلْتُكُمْ
عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿۱۳۴﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا
وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿۱۳۵﴾
يا بني اسرائيل اذكروا نعمتي التي انعمت عليكم واني فضلتكم
على العالمين.

ترجمه: اي اسرائيل بالالاري! سزگه و يردکم نعمتلمنی و سزنی
اون خلقدن آرتق ايتدکمني ايسکار گز.

واتقوا يوما لا تجزي نفس عن نفس شيئا ولا يقبل منها عدل
ولا تنفعها شفاعاة ولا هم ينصرون.

ترجمه: ساقلانگز شول کونندن، که آنده هيچ کم هيچ کم
ايچون بر شي تولاماز، آندن فديه قبول ايدلمز، و آگلا - ايمانلي
و عملي بولمسه - شفاعت فائده بيرمز و آنلارغه ياردم ايدلمز.

شرح و تفسیر:

آدم عليه السلام قصه سندن بيرو، (۵۹)، (۶۰) قدر آيت
ايه، بني اسرائيل احواليني بيان ايدلدي، و آنلارنك ايسكي حاليني،

اللهدن بولغان كوب نعمت و حرمتلرني ايسكار توب، صو گڭيلار ياش
و باشقه خلقغه عبرتار بلدرلدى.

ابراهيم، اسحاق، يعقوب عليهم السلام كى الوغ آتالار ينىك
شفاعتلىرىنه اشانوب، اوزلر ينى اصلاح ايتماي، كفر و عناد يوللار ينى
تاشلاماي يورولر ينى خورلاب، قصه نك اولمدهده، بو مقامدهده تاكيد
و تذكر ايجون اخير ندهده، فائده عامه نى بير گوجى نصيحه كليبه
ذكر ايتدى.

نصيحه كليبه: «الله طرفندن بولغان نعمت واحساننى انونمه،
ايمان و عمل صالحغه يابش، قيامتدن ساقلان، كه آنده، ايمان و عمل
بولمسه هيچ كشى كشىنك كر كينه ياراماز، و آندن آنك ايجون اول كوند،
تيوشلى حقنى تولاماز، فديه قبول ايدلمز و شفاعت فائده ايتمز،
الله نك حكيمه قارشو، هيچ قايو يردن ياردم اير شمز.»

«واتقرا» آيتنده، حاكم حضورنده عيلى كشىنى مثلا بر مديون
قوتقار وده بولغان دورت روشنى همه سينيده نفى ايدلمشدر.

مديون و عاصى نى قوتقار وده (۱) باشقه سى بورچىنى تولار
(۲) ياكه باشقه بر نرسه فدا ايتهر. (۳) ياكه قورى تيل ايله واسطه
بولور، شفاعت ايدر، (۴) ياكه كوچ و قوت ايله حاكم نك قوت
و سلطه سندن قوتقارر.

مونه الله تعالى بو آيتده، دنياده بولا تورغان نجات روشاره
ينك بارچه سيني سلب و نفى ايتوب، نجات ايجون ايمان و اطاعتدن
باشقه طريق يوق. - باشقه آيتلر دلالتنچه فائده ايتتورغان شفاعت
عت كى سبب ظاهر يار، شول ايمان و اطاعت تقديرنده گنه فائده
ايتتورگىنى، اول يوللرغه شولاي بولغانده غنه اذن و مساعدت بولا چالماي
آخلاتادر. (بنى اسرائيل نك بتون عالمدن تفضيل ايدلمك مسئله سى
اشبو مجله نك اونچى ساننده تفصيل ايدلدى)

ملاعالمجان البار ودى.

حدیث

۸۳ صلوة الجماعة تفضلُ صلوة الفذِّ بخمسٍ وعشرين
درجہ حدیث صحیح اخرجه الشيخان. وفي رواية بسبع وعشرين درجة.
ترجمہ: جماعت نمازی، (مسجد جماعتی بولسہ کرک) بالغوز
مازداں یکر می بش درجہ آرتقدر.

شرح وایضاح:

جماعت نمازی اسلامک خصائصندن و فضائلندن در. بشقہ
مبارکہ کنیسه لردہ جیولو بولسہ دہ، اسلامدہ غی کبی امامغہ اویوب،
صفا انوب او قو یوقدر. شونلقدن، جماعت نمازینی شعار اسلامدن
ما بالمشدر. شعار اسلامدن بولمق و رسول اللہنک (صلی اللہ علیہ
و سلم) یولی، اسلامک مشروع و مرغوب بولغان عملی معنالیله فقہ
کتابلار ندہ سنت اطلاق ایدلمشدر.

یوخسہ اساس مشروعات اعتباریله، درجہ سی سنتلکدن یوقاری
واجب درجہ سندہ در. حتی امام احمد بن حنبل کبی الوغ
مستهلک فرض دیمشدر.

لکن دلیل وبرهان اقتضاسینہ کوره واجب بولمقی توغریدر.
جماعت نماز ندہ غی فضیلت و خاصیت تورلی طریقار، تورلی
سپار برله بیان ایدلگان. ایمانلی، اللہغہ عبادتنی تیوشلی کورگان
بدهنک اوز وجدانی، اوز تجربہ و ذوقی، یالغوز نمازغہ نسبتله
آنک کوب درجہ فضل و رجحانینہ شاهد عدلدر.

رسول الله نك (صلى الله عليه وسلم) بيانينه كوره بكرمى بش
ياكه بكرمى يدى درجه آرتق اولمقى، خصوص سان مراد بولسه
مجرد كو بلكدن كنايه بولسه ده هر مؤمن شبهه سز اشانور غه تيوش
ثابت وصحيح خبر در.

بوابده آزغنه ايضاح:

شريعت اسلاميه ده، بنده نك ذمه سينه بش وقت نماز فرض
ولازم، بنده لكينك الوغ وظيفه سى، واداسى لازم بولغان بورچيدر،
دينلرنك هيچ قايو سیده نماز سز دگل، الله طرفندن يبارلغان
هر قايو دينده ده اوزينه كوره نماز بار، بنده لكينه اقرارلى كشيپك
تيوشلى وظيفه سيدر.

لكن اسلامناك نمازى آيورم حسنلى، گوزل ترتيبلى، كويوب
محاسنى شامل، بناء عليه ايك كامل نماز در. بو نماز نك صفتينى: الله
يراقلى بولغان روشينى، باشده وحى صاحبه پيغمبر نك آرقىلى غنسه
بلمك ممكندر.

پيغمبر نك كورستكان روشى، سويلكان سوزلرى، قيبالغان
بيانلرى، امت ايچون كررلك توغرى يول، توتنورلق نيق نونفا،
نجات ايچون الوغ ملجادر.

ايندى رسول الله صلى الله عليه وسلم نمازنى نچوك اوتنه كان؟
نماز نك قرصلقندن، اوزينك وفاتينه قدر جماعت برله اونه،
كان، جايمانده خسته بولمغانده فرض نمازنى بالغوز اوقومالغان،
بالغوز اوقوچيلار غه رنجيكان، آنلارنى شيطان ايله قورقتان،
جانوغان، ايولرينه اوت تور توب ياندرونى اويلاغان.
هم آنك وقتنده جماعت نمازندن فالوبولمغان، قبالغان كشي

بولسه آنک منافق بولوی اویلانغان. خصوصایستو وایرته نماز نندن
الغان کمنهنک منافق (ضعیف ایمانلی) بولمقی رسول اللهنک [صلی
الله علیه وسلم] اوز سوزندهده وارد بولغان.

بس مومن بنده، دین تو تماقچی بولغان کشی، محمد صلی الله
علیه وسلم یولی ایله یورمک، و آنک تعلیماتی سایه سنده نجات تابق
وز مندهگی مسلمان، البته بوبابقه اهمیت بیرملی، جماعت نمازینه
وام ایتملی، نمازده و مسجد جماعتنده بولغان حکمت و سرلرنی
اعلارغه ترشمالی، و اول روشلی عبادتلرنک لذتلرندن الوش
آمالی در.

رسول اللهنک، (صلی الله علیه وسلم) جماعتنی ترکدهگی و عید-
ارینی، قورقنچلی یانولارینی، و آنک بواشکه راضی بولماوینی
یکل حسابلاما و تیوشلیدر.

جماعت نمازینک درجاتی

جماعت نمازینک ایک اعلاسی، رسول اللهنک (صلی الله علیه
وسلم) سنتینه و عاده حسنه سینه سینه موافقراق بولغانی، مسجدده، قرا-
لی درست، عامی و اتقاسی بخششی بولغان امام آرتنده، کوب خلق
رله او قولغان نمازدر. حدیثک محملی ده اشبو قسم بولسه کرک.
ایک ادناسی ایوده، اقل یالغوز خاتونکنی ایارتوب او قولمش
نمازدر.

بو ایکنیک آراسنده کوب درجه لر باردر. مسجد شرافتینه
بیج نرسه برابر بولمایدر. آگا بارغان آدمولارنک هر قایوسی
هدات، و گناهلارغه کفارت بولمقی، فوق العاده شرافت و خاصیتدر.

الله، مونی او گرتکان، بوروشلی عبادتلرنی کورستان پیغمبرگه،
چیکسز صلات و سلام قیلسه ایدی.

۸۴ الصلوة نور المؤمن حدیث حسن اخرجه القضاء
وابن عساکر عن انس بن مالك رضى الله عنه.
ترجمه: نماز مؤمنك نوریدر.

شرح وایضاح:

خلوص و خشوع علی نماز سبیلی، بندهنک کو کلی صافلانہ، یوقارہ،
دینی حسی توزالہ، آخرت فائده لارینه رغبتی آرتہ، فسادوگناه
اشلردن چیرقانه (ان الصلوة تنهى عن الفحشاء والمنکر).
اشبو حال قلبنک نوری، اسلامغه اطمینانی، ایماننک اول قلبده
یخشی اور ناشویدر. بوروشلی نور، بندهنک یوزینه اثرایتہ،
یوزی - اهلینہ بلنور دای - نورلی بولا، قیامتدهده بو بنده امتیازلی،
نورلی بولوب میدانغه - انشاءالله - چیقاقادر.

۸۵ الصوم جنة من النار: ترجمه و شرحی ۸ نچی
حدیثده اوندی.

۸۶ الصُّمُّ زِينٌ لِلْعَالَمِ وَ سِتْرٌ لِلْجَاهِلِ. اخرجه
ابو الشیخ رحمه الله.

ترجمه: صمت (سویله شو) عالم ایچون زینت، جاهل
ایچون (جهالتینی قاپلارغه) پردہدر.

شرح وایضاح:

حاجت بولمغان سوزنی ترک ایتو، سویله شو، آز سویله شو،
هرکم ایچون فائدهلی کورکام اشدر.

هر قايو پيغمبر، هر قايو عالم و حكيم، بو خلقني توصيه ايتكان، دين، دنيا ايچون حاجت بولمغان سوزدن طيولور غه بيورغان. رسول الله نك (صلي الله عليه وسلم) بخاري و مسلم روايت ايتكان حديثده: «قايو بنده الله غه و آخرتكه اشانغان بولسه، خيرني سويله سون، ياكه تيك تور سون» ديكان.

احمد، دارمي، ترمذي روايتلر نده كلكان: من صمت نجا حديث شريفني ده چيكسز حكمتلي مقاله در.

الله يار: «چو نعمان مهرينه بو ايردي مکتوب،

قل الخير والا فأسكت خوب، ديمشدر.

عالم كشي، كر كمز سوزدن ساقلا نوب، اوزينك وقار و مهابتيني، جمال وزينتيني آر ندره. جاهل جهليني و حماقتيني قابلاي، سويلا ديسه عيبي ظاهر بولا.

ولكن كرك سوزدن سكوت، عالم ايچون ممدوح دگلدري. حاجت اور نده بلگان كشي علميني بلدرمك، سوزي بر له خلقني فائده لاندريق تيوشدر.

ديني مسئله لر ده، عالم نك (مسئله ني آنيق درست بلكان كشينك) سكوتي، اوزينه ضرر، خلقه خيانت، مسئله نك اوزينه جنايتدر.

حق و صوابنك حقي، هر وقت آني تيوشلي اور ننده اظهار ايتمك، خاصه غه و عامه گه بلدر مكدري.

«من سكت عن الحق فهو شيطان اخرس» جمله سي درست سوزدر. چونكه تيوشلي، حق سوزدن سكوت ايتكان كشي، حقيك قابلانو وينه، بر خطانك ميدانغه چيقوينه، سكوتي بر له ياردم ايتكان بولوب، شيطانغه ياردم ايتكان بولادر.

بس، كرك سوزده، كرك سكو تده اعتدالني محافظه تيوشليدر،
سوزده اعتدال سزلق كو برك آفاتقه سبيدر.

حتى ديني وديناوي، بخشي مسئله لردده حاجتينه، اور نينه،
مخاطبينه كوره گنه سويلمك تيوشليدر.

عالمك ده، علميني بلدرر ايچون كشي دن آلفه چيقوب علم
بلدرمكي، عجله، عجله فتوي ويرمكي، عقلدن و حكمتدن دگلدر،
ممكن قدر اطرافلي اويلا ب، تحري صو كنده، سوز موبنغه تشكاج.
كنه ايتمك بخشيدر.

ملا عالمان البارودي.

توحيد

۱۶ نچي سانده «اللهنك برلگين اعتقاد اسلامي واجب ايتدر»
ديگان ايدم: حضرت محمدنك كيتركان نه رسه لري آراسنده ايك مهم
نه رسه «معبود» نك برلگين آكلاتو ايدى. بتون اسلامنك اساسي شول
«توحيد» در. شول اعتقاددن طوا در برلك، شونندان طوا محبت،
شونندان طوا صاولق، شونندان طوا طنچلق، شونندان طوا
آنك بتون دينلار گه غلبه سي و بتون دنياغه استلاسي.

چونكى تو حيد، بتون انسانلارنىڭ حيوانلارنىڭ، نبات ومعدنلارنىڭ،
 بىرگە بلىنگان و بلىنمگان هر نرسەنىڭ مەبودى «بر ذات» ديو اعتقاد
 اېنىك و بو نرسەلردە آنىڭ عبادى = قىلارى، و بو جملەدن صادر
 و لغان جميع اشلار دە آنلارنىڭ مەبودلرىنە عبادتلىرى دىب بلمكدر .
 قر آننىڭ ايك كوب آيتلىرى شول توحيدنى آڭلاتو اېچون
 پان ايتلگان . حضرت محمدنىڭ مشركلردن و اهل كتابدن بتون
 دشمانلار يده شول توحيدنى آڭلاماغان . ياكە آڭلىسى كىلمگانلكدن
 شېلىپ چىققاندر . آنىڭ آنا بابالار دىننە - رەبان و احبارغا بولغان
 اعتقادلار ينا تىو و يده شول آلارنىڭ توحيدپلان او يوشماغانلغنداندور .
 بر كون قرىشنىڭ الوغلارى، ابو طالب دە آرا لاندە بىرگە
 بولاب محمد عليه السلام غە ايتدىلر : سىننى اشلىسك بتون صنم لارمىنى
 بوغا چىقارسك، آلارنى بوغا چىقارساك بتون قىبلە لرنىڭ بىرگە
 اىتىلارى تە، اول تقديردە بىزنىڭ بتون سعادتەمىزنىڭ سىبى، عربستاننىڭ
 بىر باشىدىن ايكىنچى باشنا مال كوچىرىدىن عبارت بولغان تجارتىمىز
 بونلاى بىر باد بولاچق . كىل زىنهار سىن بىزنىڭ شول خىرلى اشىمىنى
 بوزماس اوچونىگە بولسە دە بو دعو اڭنى قوى دىب اوتىدىلر .
 اول آلارنىڭ سوزلىرى تامام بولغاچ طروب ايتدى : اى جان قار -
 نداشلارم ! سىزگە بونداندا فائىدە لىراك اشلىرىنى سويلىمى؟ دىدى . سويلىە
 باقالم دىدىلر ، اول «لا اله الا الله» = جملەنىڭ مەبودى بىر ذات ايكانىن
 آڭلاوڭزدر دىدى . ابو لهب طروب همان شول بىر سوزك بولدى
 دىب مجلس لرىن طاراطب چىغىپ كىتدى .

واقعا بتون ، وجودات بىر ذاتنىڭ ارادە سىنە خدمت ايتكەنلىن
 باسەك بتون بار لغىمىز ، طور مىشمىز ، شادلىغىمىز ، قايغىمىز آندانغنا بولغان
 شولوق ذاتنىڭ رضا سىنە خلاف اولاراق (اعتقادچە) آننىڭ خد-

مىلر ئىندە بولماومز، عقل نىڭ بىرنىچى نىزىندە اوق ھىم اويىاط ھىم عىب ھىم گناھ بولادىر.

مىسىلە ياخشىراق آڭلانسون ايچون ايتەم: بو اعتقاددە بولغان كىشى اوزىن بتون انسانلار بلەن بىرگە عظيم بىر باي نىڭ ياكە پادشاھ نىڭ خىدمەتچىلىرى قىياندن كورەدر. نىك باي نىڭ خىدمەتچىلىرى بىر بىرىنە نىسبە خىدمەتلىرى ووظىفە لوازىملىرى نىقدر تورلو تورلو بولسەدە بىر بىرىنە بو بىز نىڭ قاراو لىچى، بو بىز نىڭ يوك طاشوچى، بو بىز نىڭ بالىطە اسطاسى، بو بىز نىڭ كاتىب، بو بىز نىڭ پىرىقازچى دىب قارىدىدا آندا بولغان قىصورلارن كورسە اويالا اصلاھ ايتەسى كىلە، اكر ووظىفەسىن ياخشى اوتاگانن كورسە اوزى اشلەگان اشكە شادلا. نغان كىبى شادلانا، ووظىفەسىن اوتاودە مانىلرگە يولقغان كورسە آڭلا قارشى طوروشا، ووظىفەسىن اوتاودە قدر تىزلىگىن كورسە ياردەم ايتەرگە طوروشادىر وھكدا.

والحاصل اول آنىڭ قىصورلى ياكە آورو عاجز بولغانىن بىردە كورەسى كىلمى، آنىڭ سىلامت، يىتىش، كامىل بولغانىن غنا كورەسى وبلەسى كىلەدر. چونكە آنىڭ اشىن بىرگەلك اش، آنىڭ كىمان و قىصورىن بىرگەلك كىمال و قىصور دىب بلەدر. شونىڭ شىكىللو كە جمىع انسانلارنىڭ مەبودى خواجەسى اىھەسى بىر ذات، جمىع انسانلار آنىڭ قىللىرى خىدمەتچىلىرى، جمىع اش آنىڭ اشى اىكانىن بلگان كىشىدە آنلارنىڭ آورو و قىصورلى بولولارىن تلى آلمىدر، بلكە آلارنىڭ كامىل و سىلامت بولب اوزلرىنىڭ ووظىفەلرىندە بولولارىن غنە كورەدە كورەسى و اىشئەسى كىلەدر، آلارنى كورگان و اىشئەكان صابىن شادلانا و ممنون بولادىر.

بو اعتقاددىن آرادە دشمانلىقلار بىتبە محبت طووادىر. محبتدىن ياردەملىر و فدائىلىقلار طووادىر. بو محبت و ياردەم و فدائىلىقلارنىڭ

قوت وضعفنى مذکور اعتقادنىك توحيدنىك قوتى وضعفى مقدار نېچە بولادى.
 بو اعتقادنىك حصولى ايچون هر نرسە دە درست نظر يورۇ-
 نىرگە كىرگە: مثلاً مېن اوز مېنى ياخشى بىلەن كە مېن يوق ايدىم بىر
 ذات مېنى آنام قارىنىدە ياراندى، صورت بىردى، جان بىردى،
 قوللەر بىردى، صوغۇرە طودردى، آنامغا بىرگانى فوق العاده بىر
 محبت بلەن تىرىلەدى اوسىردى، آشارغە نىشلەر، يورۇرگە آياق،
 بطوطارغە قول، حاجتلىرىنى آڭلاتقانلار، فائىدە و ضررىنى آڭلاتقانلارغا
 عقل بىرگەچ، نوع قدرت، و قدر تەمدە بولغاننى كامىل اوزم تىلگەنچە
 تصريف ايتارگە كامىل اختيار بىردى مېن بو قدر تەمدە بولغان نىر-
 سەلرنى تىيشلى روشچە تصريف ايتىسەم، دنيا و آخرە مسعود بختيار
 بولام، مساهلە ايتىسەم بدبخت و ياوز بولام دىو بىلدى. ايكى
 تەقدىردە دە راحت و عذابنى اوزم كىسب ايتكان بولام «الله تعالى مىكا
 ظلم ايتدى» دىير لىك قالمىدىر. بو قدر نعمتلىك مىڭا بىر لوونىدە
 باشلاپ مېنم هېچ بىر استحقاقم حتى بىلوم دە يوق ايدى.

شولاي بولغاچ مېن آنىك بىر حكمت و مصلحتى اوچون
 ياراتقان بىر «قلى» بىندەسى بولام. اول مېنى نى اشلىترگە تىلەسە حقلى
 مېنم خواجهم مېنم مەبودم بولا. مېنم اشلاگان بارچا اشمە آنىك
 خدمتى و عبادتى بولادىر.

بىر كىشى بىر قىلنى آچقا بىر بىر آلسە آڭا خوجە بولب آنىك
 نورلى خدمتلىرىنە و اوزىن تىلەسە نى اشلىترگە حقلى بولسە باش
 آلاخالق بولغان ذات بلان مخلوقنىك آراسىندە بونىسبت يوز مك
 مرتبە آرطق بولادىر. بس بىر قىل بلان خواجهنىك آراسىندە
 بولغان شوندى نىسبتگە «قلى» دىلار. بو نىسبت الله بلان بىندە
 آراسىندە بولغان قلى نىسبتىن آڭلاتقانلارغا يارى، يوقسە آرا لارنىدە
 نى تفاوت بىر دە قىياس و بىياننى قبول ايتىدىر.

اجتهاد و تقلید حقنہ.

الكفرق دعوى (اجتهاد منقرض) ديگان دعوى در. مونك چافلى دلبسز دعوى هيچده بولماز. بودعوى اسلام دشمانلى طرفندن ميدانغه كيتر لمادى ميكان، زيرامونك كيتره چك ضررلى بيك آچق معلوم. بودعوى سببلى مسلمانلارده فكرلر توقتادى ذهنلر تومالاندى دقت و محاكمه قوهلرى بتدى. بودعوى نى ميدانغه قويوچيلر اسلام دشمانلى بولماغان صورتده اسلامك صديق جاهللى بولور. مونده باشقه احتمال يوق. بوقدر آچق يالغان دعوى برتار الوب يتكاج فكرلر و ذهنلر تومالانغاج آنك يالغان ايكانن كوب كشيگه سويله بده. آگلالتوب بولمى. اول بودعوى نك يالغان ايكاننده سيزمى توگل بر آز سيزه لكن سيز ماسكه طر شه، اوزينه اوزى اشانمى شول اسكى اعتقادندن آير لماسقه كو چانا. بعضا اچكه بلان كرده ديب خيالله نوب آور تولر بولا. شول وقتده بر مو اوزم چغار ابله مديب دو الارغه كر شه. نيچكده بريلان توتوب تگى آورتو آدمك يقودن اويانوينه شونى كورساتا. مونه يوقلاغان وقتكده چغار دمدي آورو شوگا اشانسه خيالى بنده صحت تابايمش. شونك كې اجتهاد منقرض ديوچيلر گده اوزار ينك اعتماد قيلدقلىرى و سوزلرينه هيچ تردسز ايه ردكلى برديسته كتابدن برر فائدهلى سوز تابوب بولسه احتمال آبلر نكده يالغان دعوى ايله ساتاشوب يورولرى بتهر ايدى ديب كوگلكه كيله.

كوب زمانلردن بيرلى مدرسهلر مزده اصول فقه دن توضيح و نلويح استعمال قيلنوب كيلدى. بو كتابلر بيك معتبر و سوزلرى مقبول ايديلر. مونه شول نلويحده اجتهاد حقنہ بويله يازادر: «اجتهاد لغتده مشقت يوكلامك معنا سنده فقها اصطلاحنده فقيه نك

حکم شرعیہ ظن حاصل ایتەر اوچون تمام طاقتن صرف ایتوی...
 اجتہادنک شرطندن اوچ نرسەنى بلودر. برسى کتاب (قرآن)
 آنک لغوی هم شرعی معنی لرن بلو کرک. لغوی معنی لرن بلو:
 فردلر و مرکبلر هم آنلرنک افادەدە بولغان خاصە لرن بلو ایلە بولا.
 ونک اوچون لغت، صرف، نحو، معان و بیان فلری کرک
 (کرک تعلیمابلسون و کرکسە طبعاً).

شرعی معنی لرن بلو: احکامدە مؤثر بولغان معنی لرنی بلو ایلە بولا.
 مثلاً اللہ تعالیٰ نک «او جاء احد منکم من الغائط» آیە کریمە سندە غائطدن
 مراد حدث حکمنک ایلە سى ترک آدنک نئندن نجاست چغوی دیب بلور.
 دخیدە خاص، عام، مشترک، مجمل، مفسر و غیر قسملرنی بلو ایلە بولا.
 کتابلرنک: اجتہاد اوچون بلو شرط بولغانی، احکامی معرفتکە متعلق
 بولغان قدر سیدر.

(امام غزالی نک بیانینە قاراغاندە احکام متعلق بولغان آیتلر
 شیوز مقدارندەدر.) بونلرنیدە حفظا بلو لازم دگل حکم وقتندەر جوع
 ممکن بولورلق بولسە شول بیتە.

۲ نچى سنت آنک هم احکام متعلق بولغان قدر سن بلو کرک.
 آنسى حدیثنک اوزى. دخیدە سنتدن بلورگە کرک بزگە وصولی
 نواتر طریقەنچە می نللە خبر مشهور می یوقسە آحادی، راویلرنک
 حالن جرح و تعدیلرنی باورگە کرک. لکن بزنگە زمانمز یراقغە
 کینک انلکدن واسطەلر کو بایدکدن بوزماندە راویلر حالندن بحث
 نعدر کیدر. شونلقدن علم حدیثدە اشانچلی بولغان اماملرنک
 تعدیللری ایلە کفایەلە نو آرتق. بخاری، مسلم، بغوی، صفغانی و باشقە
 حدیث اماملری کبی. سنتنی هم کتاب کبی لغت و شریعە معنی لرن خاص،
 عام و غیر قسملرن بلو کرک.

۳ نچى قیاس قیاسنک شرطلرن، احکامن، اقسامن، مقبولن

و مردودن بلو كرك. مونه صحیح استنباطقه قادر بولو او چون
 اوشبو اوچ نرسه كتاب، سنت و قیاسنی بلو شرط. اجماعنی بلونی هم
 شرطلردن صاناو آرتق ایدی. (توضیح اجماعنی شرطلردن
 صانا ماغان ایدی.)

زیرا اجتهادی اجماعغه خلاف بولماسون ایچون اجماعنی
 و آنک واقع بولغان بیرلرن هم بلو كرك. امام مجتهد بولو او چون
 علم کلام شرط توگل... علم فقهده شرط توگل زیر افاقه اجتهادنک
 نتیجه سی و ثمره سی بولدیغندن اجتهادغه مقدم بولا آلمیدر. لکن بزنگ
 بوزمانمزه منصب اجتهاد فرو عگه ممارسه ایله گنه حاصل بولا.
 بوزمانده آنک یولی شول. اما صحابه لر زماننده یول بو تو گل ایدی
 صحابه لر یولینه بوزمانده کرور گه ممکن صگره بو شرطلر
 جمیع احکامده فتوی بیر تورغان مجتهد مطلق حقنده اما بر حکمده
 مجتهد بولوب ۲نچی حکمده مجتهد بولماغان کشی او چون مجتهد
 بولغان حکمینه متعلقلرنی بلو بیته در. امام غزالی شویله دیمشدر.
 تلو یحندن ترجمه قلدقمز بو بیرده تمام بولدی مونده دقت ایت، چهك
 نرسه شول: تلو یحنک بیانینه قاراغانده مجتهد مطلقده منقرض تو گل
 حتی صحابه لر یولینه کرور گه ممکن. ایندی تفتازانی عصری ایله
 بو عصر آراسن هیچ آیرغان کشی یوق، تفتازانیده حاضرگی کبی
 اجتهاد منقرض دیولگان عصر کشی سیدر.

ایندی ای عبارت عاشقنری! سز قویاش کبی ظاهر مسئله کده
 بر عبارت کورساتما گانده مسلم بولمیسز. اجتهاد منقرض بولماوی
 قویاش کبی واضح بر مسئله در. آنک حقنده زور عالم لرزدن امام
 غزالی ابن همام و غیریلرنک شافی بیانلری هم بار. شولای بولسا
 بزبونلرنک بارنده قویوب ال کسویگان کتابگذدن بر عبارت
 یازدی.

تقلیدنى اخلاق كىتابلىرى آفات قىلدىن، سانامشلىرىدۇر. بىز شول
 آفتنى بالالارمىزغە اوزمىز اويرمىمىز، حتى شولدرجە چىكىدىن
 آسدىق: اعتقاددە، تقليدھىچ نىزاعسىز، بالاتفاق نىچار نىرسە (بعضىلار عندىندە
 بو تىلانى درست توغلى) بولسىدە، بالالارمىزنى بىر مەزھەب مەيىنگە، تقليد
 اصولىگە تەربىيە قىلور، بولدىق شول مەزھەبگە، خىلاف بىر سوز سويلاوچىنى
 تەكفىر قىلە، باشلادىق. نىزاعلىرىمىزنى اللە كىتابىنە، عرض قىلوتىوش بولسىدە،
 بىز بىندەلىرى كىتابىنە، عرض قىلمىدەمىز.

توضيح اجتھادايچون اجماعنى بلونى شرط سانامامشلىرى. مەيىن
 فېكر مەكۇرە، توضيح بو ماددەدە، اصابت ايتىمىشلىرى، زىرا، اجتھاد بولو
 ايچون اجماعنى بلو بىردە، حاجت توغلى. آنكى كىرك بولوى
 اجتھادى، مەردۇد بولماسون، اوچون گىنە، مەجتھىدىكى اجتھادى، اجماعنىكى
 خىلافىنە، بولور غەدە، مەمكىن، بو وقتدە، عمومى جىريان اجماع ازىدىن
 آغا، مەجتھىدىكى فېكرى، مەردۇد بولا. اول بىر خصوصى فېكر بولادە، قالما.
 آنكى ايلە، عمومى جىريان، وانتظامغە، خىلل كىتىرولمى. قايدىچان افكار، علما
 اشە نوب، مەكۇر، مەجتھىدىكى فېكرىنە، اجماع قىلىش سەلر، يعنى، اۆلگى
 فرارىنىكى، خىطاسىنە، يا زمانىنىكى، اوز وىنە، مەتبە، بولوب، ياگا، فرار، توز سەلر،
 شول وقتدە، غەنە، اۆلگى، اجماع، منسوخ بولوب، عمومى جىريان، صوغىنى
 اجماع ازىدىن، كىتەدر. مۇنە، بو وقتدە، ئەلگى، اجماعغە، خىلاف، بارغان
 مەجتھىدىكى فېكرى، مەقبوللىت، كە، آشقان بولادىر.

فخر الاسلام «اجماع اجماع ايلە، نىسخ قىلنە» دىمىشلىرى. تلو، ويح مۇنى
 «بىر مصلحت، ايچون بىر اجماع، مەنقىد بولور دە، صغۇرە، مصلحت، آاشنو
 مەبىلى، ايكنىچى، اجماع، مەنقىد بولوب، اۆلگى، اجماع، منسوخ بولور.»
 دىب، صور، تايدىر. بولاي بولو، اوچون، مەجتھىدىكى، استقلال ايلە، فېكر
 يور توى، ضرور. فېكرى، اجماعنىكى، خىلافىنە، كىتسە، افكار، علما، اويانوب

باشقه مجتهدلرده آنك فكرينه قوشلسه لر، مونه شول وقتده صوفي
 اجماع حاصل بولادر. يوقسه اجماع خلافينه سوز سويله و ياراماسه،
 صوفي اجماعك حصولي متصور توگل.
 پچاق قريه سينك خطيبي محمد حنفي مظفر.

مسجدلر، عيد و جمعهلر

بزلرنك ديني مسئلهلرده قصور يمز، مساهله مز، اختلاف مز آرازده
 بدعت و خرافاتلر تارالوي نك ايك زور سببي برنجي عصر احوا
 لندن لازمنچه خبردار بولمادقمزدن كيله لر. خاتم مز، برنجي عصرنك
 تاريخن، دينن يخشي آگلاولاري نسبتنده اختلاف آزيه چق، روحاري
 بوزاله چك، دين و دنيا لاري جهندن اصلاح و ترقى گه يوز تونا چقدر
 شونلقدن اوشبو مقاله مزني ده شول اساسقه بنا قيلوب يازامز.
 برنجي وايكنچي عصرلرده هر بر فتح ايتولگان زور شهر
 و قريه لرگه برر مسجد بنا ايتله لر ايدى. بواش نك شول ير خلقي نك
 هر وقت برگه جيولوب، بر بيله الفتلنوب، اتفاق ايتوب ترولر بده،
 آرالرنده مناسبت آرتوغده زور تاثيري بولا ايدى. بواشقه
 باشلاب خلفاء راشدين خصوصا حضرت عمرنك زور اهميت بيرگانن
 آنك وقتنده . . . ۱۴ قدر مسجد بنا ايتولگانن روايت ايتله لر.
 خلق نك هر وقت جيولوب نوروي مشقت بولورلق يرلره
 بش وقت نماز اوفور ايچون بنا ايتولگان مخصوص مسجدلر بولا
 ايدى. مدينه دهده اوقات خمسه ايچون بنا ايتولگان آلتى دانه مسجد
 بار ايدى. (بوني حديث علماسندن ابو داود روايت اينه)
 بو بش وقت نماز مسجدينك خلقي جمعهلرده الوغ مسجدگه (يا ۱۶)

مصلیٰ غہ) باروب بتون شهر و قریہ خلقی ہمہ سی دہ بویردہ، بر امام آرندہ عبادت فیاء لر ایدی.

رسول اکرم حضرت تری عیدلرگہ مخصوص اهمیت بیروب، خانون قزلرنک دہ عیدگہ حاضر بولولری حقندہ امر ایتکان، خانونلر یانینہ باروب اوزلرینہ مخصوص وعظ سویلہ گان ایدی (بونلر صحیح بخاری دہ مذکور) خانون قز ہم بالالر و یاشلردہ حاضر بولا نورغان اوشبو عیددہ خلق بیک کوب بولدیغندن عیدلر نی مصلیٰ لردہ (مخصوص زور میدانلردہ) اوقیلر ایدی.

برنجی ایکنچی عصرلردہ بر شہردہ، بر قریہ دہ ایکی یردہ عید و جمعہ اوقومق عادتی یوق ایدی. بو خصوصہ حضرت عمر (رضی اللہ عنہ) نک بر یرگہ ایکی مسجد بنا ایتماسکہ، عید و جمعہ لرنی تورلی اورندہ اوقوماسقہ مخصوص امری دہ بولغان ایدی.

ایکنچی عصر اخیرندہ بعض بیک زور شہر لر نک خلقی بر یرگہ جیولوب اوقولرندہ زور مشقت و حرج بولغانن کوروب، شول وقتدہ بولغان عالملر، ضرورت بولغان اورنلار دہ ایکنچی مسجدلر بنا ایتارگہ. جمعہ و عیدلر نی دہ آیرلوب اوقورغہ رخصت ایتدیلر. فقط بواشده زور شہر لردہ گنہ ایدی. آنلردن برر عصر صوگرہ بعض بیک زور قریہ لردہ دہ، خاق نک هر وقت بر یرگہ جیولوب توروی مشقتلی دیب ایکنچی مسجدلر بنا ایتدیلار. بو وقتلردہ جمعہ لرنی تورلی یرلردہ اوقی باشلادیلار.

اماعیدلر، یاغہ ایکی گنہ مرتبه کیلدیگندن، آنلار غہ جیولودہ زور حرج و چیتونلک بولمادیغندن، عیدلر نی مخصوص میدانلردہ، پاکہ شهر و قریہ یانندہ بولغان کیک اورنلردہ بر یرگہ جیولوب اوقیلر ایدی. شونلقدن شہر لردہ، خصوصاً قریہ لردہ،

تورلی یرلرده عید او قو، دخی سو گراق چقغان بدعتلر دن در
ایندی اوز حال مزگه کیلایک:

باشقه اسلام یرلرنده بولدیغی کبی، یرلرده اوقات خمسسه مسجد
لری بنا ایتو عادتلی بولماغان. نیچوندر، بزنگ خلق، سنت که بیک
موافق هم بیک، صلحت بولغان اول اشکه بو کونگه قدر اهمیت بیرمه
گانلر. حتی نبا ایتولگان اوقات خمسسه مسجدلر نده یلدن یل بتوره بارالر،
اوشبو سو گغی یلرده مسجد صالو طوغر و سنده بیک ایرکنک
بولدیغیدن هر یرگه لزومندن ئلله نیچه الوش آرتوق جمعه و عید
مسجدلری بنا ایتولدی، علماء طرفندن مکروه هم خلاف سنت دیب
یرلگان فتوالرنک تأثیری بولمادی.

بو خصوصده متوفی مفتی محمدیار سلطائف حضرتلری نکه
زور تأثیری بولدی. اول مسجد بنا ایتوگه بیک یگل رخصت
بیردیگندن اوشبو سو گغی ۱۵ - ۲۰ یل ایچنده ضرورت سز بنا
ایتولگان مسجدلر بیک کو بایدی. بر مسجد یتارلک اورنلرده ۳ - ۴،
ایکی مسجد یتارلک اورنلرده ۷ - ۸ مسجد بنا ایتولدی. دیننی بخشی
آگلاغان کشیلرده، حیات و کیدشنی بخشی آگلاغان کشیلرده بو
تأسف ایتلر. بواشنک دینی هم اقتصادی بایناق ضررلری بولوی
اوستینه، خلق آراسنده اختلاف و نزاع آرتوغه ده تأثیری بولدی.
عید و جمعه لر اسلام نکه ایک زور بهیرام، ایک اهمیتلی شعار
لرندن در. بونلرنی شوکتلی، فائدهلی، روحلی راق ایتارگه طرشمی
لازم در. خصوصاً یلغه ایکی گنه مرتبه کیله تورغان عیدلرنی هر جهتدن
یخشی راق، دین و صلحت که موافق راق، یلده ایکی عیدگه گنه حاضر
بولاتورغان کشیلرنی ده ممنون ایتارلک ره و شده قیلو لازمدر.
قایو زماندن باشلانوبدر، آنسی آچیق معلوم توگل، بر
و قتلرده بتون قران خلقی زور اهمیت بیروب، اتفاق ایله جیلوب

بتون خلقنڭ نظرن جلب ايتەرلك رهوشده شوكت و ترتيب ايله
عیدلرني بر اورنده او قوغانلر. بواش بر نيچه وقتلر دوام ايتکان.
بزم مرجانی حضرتلری ده، بر وقت بتون قران خلقینه امام بولوب
عید او قوتقان ایدی.

حاضرده عیدلر جهی کونی، ماتور وقتلرده کیله لر. کچرک
فالالرده، و قریه لرده خلق اتفاق ايله برگه جیولوب او قوسه لرم
پیغمبر مزدن قالغان بر سنتنی احیا ایتکان بولور لر ایدی. بواشنی
وجودکه کیترمکده زور چیتونلک یوق. ملالر هم خلق مصلحتینه
ده خلاف تو گل. حاضرده تانار لر آر اسنده ۲-۳ محله لی قریه لرنک
بر مسجدکه جیولوب جمعه او قولری، هم بر نيچه قریه نڭ بر آچیق
اور نغه جیولوب عید او قولری اوز مزگه معلوم. فقط بواش گه بر آز
اهمیت بیرر گه هم شول سنتنی تعمیم و احیا ایتار گه، شول خصوصده
بر آز تاوش کوتارر گه گنه کرک.

ش. شرف

عرب تلی هم معلقات عشر اصحابی

باشی ۵ نچی جلد ۱ نچی سانده

شعرنڭ تأثیری.

عربلرده قوه حافظه بیک قوتلی بولغانلقدن، اگر بر شعر
او خشاسه، آنی بر ایشتوبلهن حفظ ایتەر گه طر شالر، هم حفظده
ایتهلر؛ بر برسینه کوچره، کوچره تیز آرا ده بتون قبيله گه ایر شوب،
الوغسی، کچوگسی حفظ ایتوب زور مجلسلرده، عمومی محتفل
(جیون - جیون اورنی) لرده شول شعرنی اوقیلر ایدی.

اگر براونی ماقتاغان بولسه آنک اعتباری، شهرتی خلق آراسنده،
جهیلوب زور قدر ایاسی بر آدم بولوب أورله، اگر براونی دم
ایتکان (خوار لاغان) بولسه آنک اعتباری یوغالا، اول هرکم فاشنده
خامل (توبان - درجه سز) بر آدم بولوب قالایدی.

اگر بر قبيله شاعر طرفندن مافتالسه باشقه قبيله لرگه باروب
(خصوصاً ماقتاوچی چیت قبيله دن بولسه): «بزنی فلان شاعر
ماقتاغان، ديب ماقتانو شالر ایدی.

ئلكده «تميم» شاعر لاری «قیس» قبيله سین ماقتاو لاری سبیلی
قیسیلر تمیمی لرگه کیلوب: «سز نك شاعر لرگز اوزگزنی ماقتاماینبچه
بزنی ماقتیلر» ديب غرور لانا بولغانلر؛ اما صوگندن قیس دن لیب
العامری يتوشوب تميم ن ماقتاغاچ، تمیمی لر قیسیلرگه کیلوب
ماقتانغانلر.

خلاصه: هر قبيله، هر فرد شاعر نك تلینه، خوار لاوینه نله گوردن
ساقلانا، نله کمهس او چون تورلی چاره لرغه یابوشا ایدی.

بر وقتده اعشی رسول الله (صلی الله علیه وسلم) حضرت لار بیه
کیلوب رسول الله نی ماقتاغان. بو خبر نی ابو سفیان ایشتوب (اول
وقتده رسول الله نك دشمانی ایدی) فریشلر نی قاتینه جیغانده: «و الله لئن
اتی محمداً واتبعه لیضرن من علیکم نیران العرب بشعره فاجمعوا له
مائة من الابل (۱)» دیمش.

فریشلر ده ابوسفیان نك سوزن طغلاب یوزه توه جیوب بیر قاج
اعشی اوز یولینه کیتکان. چونکه اعشی نك شعر لاری عرب لرگه بیک نی
تأثیر ایته ایدی.

(۱) یعنی ابوب ابته من: «اگر اعشی محمدکه کیلوب، آخر ابارسه
اول شعر لاری بلن سز نك ضررغه عربلر نك قانلرین قردرور، سز آهار
یوز توه جیوب بیر کزده اول کتیر.

شويلا ۹۵: «مكّه مكرمه» ده مَحَلِّقِ اسْمَلِي كَشِينِكْ اَوْچ قزى بولوب،
 فقيرلگى سببلى بولارنى ايرگه بیره آلمان. پروقتده مَحَلِّقِ نِكْ
 خاتونى اعشى نِكْ مكّه گه كيلگانين ايشوتكانده، ايرينه: «اعشى كيلگان
 ايگان. تومچاليتده باشقه لردن نلک بز فونافغه چاقريق، اول ماقتاغان
 «شينك قدرى آرتا» ديب چاقرتورغه قز قدرغان.

مَحَلِّقِ تومسین چالغانده اعشى نى ايبده شلرى بلهن چاقورغان،
 خاتونى بولارنى بيك اكرام ايتكان. خمر اعشى نِكْ طامر لرينه
 بوگورگاچ، قزمالانغاچ سوزگه كر شوب مَحَلِّقِ دن اهل عيالى
 توغرسنده. صوراشقان، مَحَلِّقِ قزلرندن، يعنى آلارغه كياوچقماودن
 شكاييت ايتكان.

اعشى ايكنچى كورنى ايرته بلهن تورغاچده «عكاظ» ميدانينه
 چغوب خلق آلدنده:

«أرقتُ وما هذا السَّهَادُ المَوْرِقُ»

وما بى من سَفْحِ وما بى مَعَشِقُ»
 ديب باشلانغان بر شعر انشاد ايتهرگه كر شكانده موندن صولك مَحَلِّقِ نى
 هم آنك يومار دلغن ماقتاغان. بو حالنى كورگاچ ميدانداغى خلق
 ر قايوسى مَحَلِّقِ نى تبريك ايتكانلر هم آنك قدرى، اعتبارى آرتوب،
 هر طرفدن زور عائله لردن قزلارينه ياوچى كيلوب اوچ قزنده
 اوزندن كوب مرتبه بوغارى درجده بولغان كشيرگه تزويج
 ايتكان. ان من الشعر لحكمة.

راويلر.

عربلرده بر شاعر يتوشسه آنك انشاد ايتكان شعر لرین حفظ
 ايتوب باشقه لرغه روايت (كوچروب سويله و) اوچون شعرگه
 اسنادادلى بولغان بر آدم اياروب يورى تورغان بولغان.

(يازو تارالماغان زمانده شعرلرنى اوزگار تماينچه صافلاپ
 كىلو اوچون بو طريق ايك ياخشى طريق بولغان.)
 مثلا: كثر جميل نك، جميل هديه بن خشم نك، هديه حطينه نك، حطابه
 زهير بلهن او غلينك شعرلارين كو چرگان (۲). بو عادت برع بارگاه
 گنه خاص بولمى ايسكى يونانيلر دوده بولمىشدر. مشهورلرى شاعر بولمىشدر.
 ميروس نك «الياده» سى بلهن، هيرودوتس نك تاريخ ر اويلر يدر،
 جاهليتده هم اسلام نك اولمىشدر اوى لر بر شاعر گه منقطع بولوب
 باشقه لر نك ايشوتسه لر ده روايت ايتى بولغانلر. اماصو گناه ناربا
 عقليراق ر اويلر مونك فائده سين ناغنده عمومى راق ايتو اوچون
 برگنه كشيگه منقطع بولمى كمن ايشوتسه لر ده هم نينديگنه خبر بولمىشدر
 (كرك تاريخى بولسون، كرك باشقه) كو چره بولغانلر. جاهليتده
 قريش قبيله سندن بولغان ر اويلر دورت بولوب: مخرمه بن نوفل
 ابو الجهم بن حذيفه، حويص بن عبدالعزيز، عقيل بن ابى طالب در،
 بولار بر شعر گنه روايت ايتماينچه، بلكه علماء نك نسللرين، تر چيه
 حاللر ده روايت ايتيه بولغانلر.

بز نك ياز اتورغان مقاله من ايكى موضوع ده بولوب بر نچى
 «عرب تلى» ايكنچىسى «معلقات عشر اصحابى» ايدى. ايندى بز نچى
 موضوعنى كو بر مك اورنى شعر گه هم شاعر لر گه تخصيص قىلوب
 شاقلى اوز و نايتمى، يالغو چيلر ده بولغانلر.
 بز نك باشده غى فرضه ز - اويمز «غلايينى» حضرتلر نك «رجال
 المعلقات العشر» اسملى رساله سندن گنه انتخاب ايتمك ايدى لى
 يازار غه كرشكاج بور رساله ده گى معلومات كافى كور لمىدى. شونك

مىبىلى جرحى زىدان افندىنىڭ (۱۹۱۴ سنەدە وفات) «تارىخ آداب اللغة العربيه» سندن بىك كوب استفاده ايتدىكىمى، «اغانى» «قاموس اعلام» گە هم اورنى بلەن باشقە ادب كىتابلىرىنە مراجعت ايتدىم. بىز يوغارىدە شاعر لىرى بىر نىچە تورلى تقسيم ايتكان، بعضى سىندە كم تقسىمى ايتكاندە كورساتمىش ايدىك. بو اورندە آلارنى غرض جەھتتىن تقسيم ايتەمزدە آندىن سوڭ ايكىنچى موضوع بولغان «ملاقات عشر اصحابى» نىڭ ترجمە حاللىرىنە كىر شەمىز:

شاعر نى نىر سە بلەن مسخر بولسە، نىندى منصبىدە بولسە شەر لىرىدە كو بىرەك شول توغرىدە سويليدىر. مثلاً: امير بولسە اول شعر لىرىدە كو بىرەك امير لىكىنى ذكر ايتە هم شونى ماقتيدىر. اگر عاشق بولسە كو بىرەك عشق، محبت توغرى سىندە، هجوايتوچى بولسە كو بىرەك هجو توغرى سىندە سويلى انشاد ايتەدر، منە شوشى روشچە بولونى «غرض جەھتتىن تقسيم» دىب يورتلەدر. مجموعىسى ۱۲۵ شاعر بولوب ۱۳ قىسىمگە بولنەدر. اما ملاقات صاحبلىرى غرض جەھتتىن تورلىچە بولسە لىرىدە متقدمىن بولارنى بىر گە سانان. غالىقدىن بىر گە سانمىز.

شاعر لىرىنىڭ سانى	شاعر لىرىنىڭ سانى
۱	۱۰
۴	۱۴
۴ (هجوايتوچىلر)	۲۸
۱ (ازادلىلر)	۴
۳۶	۸
	۷
	۴

[۱] صەالىك دە فرسان كىبى صوغشچى - باطر جملە سىندىر، آيرىما: فرسان شعر لىرىن حماسە، فخر توغرى سىندە، صەالىك دشمان بلەن شاعر توغرى سىندە، سويليدىر.

مفتيلىك مسئله سنده فكر لر

مسلمانلار دين گه اخلاصلى و آگانق باغلانغان بولدقلارندن دينى محكمه لر ينك رئيسى بولغان مفتى و مفتيلىك مسئله سينه اهميت يير و اول توغرو و ده غى هر بر فكر و ملاحظه لر غه دقت ايتو آنلر ايچون طبعى و تاريخى بر اشدرد.

حاضر گى وقتده دهشتلى آوروپا صوغشيني وطن ايچون شانلى صورتده اوتكار و فكري بتون مملكت خلقينك وشول جمله دن روسيه مسلمانلرينك ذهنلرينى مشغول ايتسه ده، مرحوم مفتى حضرتنك وفاتى ايله ياگارغان بو دينى و تاريخى مسئله مسلمانلرينك نظر دقتلرينى اوزينه جلب ايتماى اوزا آلميدر. شونلقدن مجلسلرده بو توغرو و ده كوب سويلنه هم مطبوعاتده تورلى ملاحظه لر بيان قيلندهر.

مفتى توغرو سنده تورلى شهرلرده گى الوغ و كچوك مجلسلار ده سويلنگان سوزلردن هم مطبوعاتده بيان قيلنغان فكرلردن آڭلار نوينه كوره اورتا روسيه مسلمانلرى مفتى بولاچق ذات اشانچلى رانصافلى و مسلمانلرينك امنيتلرينى قازانغان كمسه بولور غه نيوشلگنده متفقلردر هم حكومتتمز شونداى امين ذاتنى مسلمانلرينك اكثرينى طرفندن كورساتلگان كانديداتلر آراسندن انتخاب ايتهر ديه ايميد ايتكانلرى آڭلانا دلر (اوفيا، مسكو و قران مسلمانلرينك داخلية ناظرينه بيرگان تيليگراملرى شونى آڭلانا). مفتى بولاچق، كمسه ده اساس تو تلاجق مذکور صفت اوستينه البته اول منصبينه مناسب علم و فضل ايهسى بولور غه كرك. ايمدى بو توغرو و ده خلقنك راي و اجتهادلرى ايكي گه آيروله در. بعضلر علوم دنيا و يه ده و روسيه

سويلاشورلك كىمسە بولورغە تيوش ، يوقسە بوووظيفەلر نى يور
يىست قونصللر آرقلى غنە اشلاو مەكەن توگل . اما علوم اسلامىيى
چىندن بلوب دىنى اشلر حقنە فتوالر يىرو مفتى اشى توگل آندى
وظيفەلر نى قاضىلر اوتار» دىلار .

مفتى دىن علماءسندن بولسون دىيوچىلر آنك اوزندن توبانگە
مناسبتىنى يعنى مسلمانلرغە متعلق وظيفەلر نى بىگرەك كوز آلدندە
توتالر هم ايتەلر «مفتى مسلمانلر نك بتون دىنى و علمى اشلر نى ادارە
قىلا تورغان محكمە نك و بارچە روحانىلر نك رئيسى ، مسلمانلر نك
ديانت و حسن اخلاقلر نى صاقلاوچى بولدىغىن علوم دىنىيەسى
كامل ، دىانت و استقامت صاحى بولورغە هم محلەلر گە لياقتلى
اماملر قويلوينە و بولغان اماملر نك وظيفەلر نى يىخشى اوتاولر بىنە
دقت ايتارلك ، مسجد و مکتب حاللر نى قاىغرتورلق ، بونلر ايله
ياقندن طائش كىمسە بولورغە تيوش . اوشانداق فتوى ، قضاء و امتحان
اشلر نى يىخشى باشقارورلق ، لياقتلى و انصافلى قاضىلر نى صابىلار
ايچون و آلر نك اشلر نى تىكشروب تورور ايچون دە يىنە مفتى
اوزى عالملر نى تىمىز قىلورلق علوم دىنىيە ايهسى بولورغە كرك» دىلار .
مسلمانلر نك تورلى اسىزدلر نە هم ايك صوغى اوتكان بلغى
پىتراغراد اسىزدندە صوغى مناسبت ترجىح ايتولگانى كورلەدر . قران
اماملرى هم شول فكر نى ترجىح قىلوب مطبوعاتدە نشر ايتدىلار .
ايمدى بز بو مسئله اوستندە مذاكرە قىلغاندە دوخاونوى صابرانيه نى
هم ملتىز مذکور جهتلر نك قايسندە بىگرەك اصلاحغە محتاج ايكانپە
دقت قىلورغە تيوشلىمىز . ظن عاجز كوره دوخاونوى صابرانيه نى
حقوق وظيفەسى دائرەسندە بولوبدە اصلاحغە ايك محتاج بولغان
وايك السك كوزگە بەرلە تورغان (آورولر) مز اوشبولدر ا
(۱) اماملر نك (بىك آز استثنا ايله) و عظم و خطبەلر نە فصول

لار بىك كوب. حالبوكه مسجد و عظارى آرقلى خلقمىزنىڭ دىنىنى آڭلاۋدە بولغان كوب خپا لارنى تو زاتمىك، دىنلارنى و دىنلارنىڭ تو زالو يىنە الوغ خىدمىتىر قىلىق مەكىندىر. بىزنىڭ باش انتباەمىز و حاضرگە قەدر بولغان ترقى حركىتىمىز آڭلى و ھەمىلى رو حانىلار واسطەسىلە بولسدى ھەم بوندىن سو ڭرەدە ملتىمىزنىڭ ھەممى ترقىسى رو حانىلار واسطەسىلە ڭە بولور ڭە مەكىن. بو نو ڭرەدە بىزنى آوروپا تارىخىنە قىياس ايتو اورنىسىزدر. ايمىدى اماملار ڭە يول باشچىلىق ايتىمىك آنارنىڭ و عظارىنى اسلام تەلىمىنە موافق و احوال ز مان ڭە مناسب رو شچە اصلاح قىلىق باشىندە مفتى حضرت بولغان ادارە رو حانىيە و ڭىفە سىدىر.

(۲) امتحانلارنىڭ تىرىتىسىز لىڭى سىبىندىن لياقتىسىز و استحقاقسىز آدمىلار امامت منىبلار يىنە و مەھلە نىڭ دىنى و دىنباۋى اشلىرىندە يول باشچىلىق مەقامىنە ورنلاشوب تورالار. بوندىن ايسە مسلمانلار چىكىسىز كوب ضرر كورەرلەر، شونلقدىن امتحان اشلىرىنى يول ڭە سالو بولاچق مفتىدىن كو تە تورغان خىدمىتىر نىڭ الو ڭلارنىڭ و بىرنىچىلارنىڭ دىن و دوخاۋونوى صابىرانىيە دەڭى امتحانلارنىڭ اصلاح ڭە مەحتاج ايكانىيە ھەكومت طرفىدىن ضابىرانىيەنى تەڭشەش اىچون بىرلىگان پلوتىنىكىوف جنابلىرى و رفقلىرى طرفىدىن دە تىبىيە ايتولگان ايدى ۱۹۰۷ نچى يىلردە مەرحوم مفتى حضرت بو مەسىلەگە كىر شوب بايتاق شەرلارنىڭ امام و مىدرسلارنىڭ امتحان اىچون پىراغراممىلار اىچەلرى دە يا صاتوب آلغان ايدى. لىكن بەزى بىر چىتلىرىڭ تەحرىكى ايلە ڭنە باشلانغان بو اش شولا يوق اىكەنچى بىر چىت آدمىلارنىڭ تەئىرلىرى ايلە تو قىتالوب يول دە قالدى. حالبوكه امتحاننى يىخشى اصول ڭە قويو بىر ڭەتدىن يىخشى اماملار قويو ڭە سەبب بولدىقى كىبى اىكەنچى ڭەتدىن مىدرسلارنىڭ اصلاح ڭە دە تەئىر ايتە چكىدر

(۳) اماملار آراسىندە اوز و ڭىفە سىنى فوق العادە بىر ھەمىت

واجتهاد ايله اوتاوچىلر بولغان كىي وظيفه سىنى اوتاوده بىك زور قصور و مساھله ايتوچىلرى ده بار در. بونلردن بعضلرى محله سىنىك الوغلىرىنى وعظ و نصيحت قىلوب، اير و قز بالالرىنى اوقتوب قوملرىنى دين و دنيالرى ايجون فائده لى اشلرگه سوق ايتلر وشول خدمتلرى آرقاسنده حاسدلرنك جفاسىنه و نادانلرنك اذاسىنه دوچار بولالر: انتقام قىدبيله اوستلرىنه امام آلونا يا تيوشىزگه محله سى بولنوب ايكنچى مسجد سالونا ياكه باشقه چه برار قدرلى اوڭغايىزلىق اشلنه، هر نيچك آنلرنك فائده لى خدمتلرىنه سدچىكله.

وشولوق اماملردن بعضلرى وظيفه سىنى اوتارگه هيچ اهميت بىرمى، اوستىنه هيچ بر خدمت يوكلنمگان كشى كىي التفاتىز يورى حتى بعضلرى روحانيت منصبىنه هيچ مناسبتىز بوزوق اشلرده بولنا، آنك سؤ حركتلردن كوب كشىلر بىزار بولالرايدى. بو طائفه لرنك برنجىسى اداره روحانيه طرفندن هيچ بر رحمت ايشتمدكلرى و حمايه قىلنما دقلرى كىي ايكنچىلرى ده وظيفه لرنده بولغان قصورلرى ايجون نىبيه و مؤ اخذه قىلنمىلر. حالبوكه روحانىلرنك حاللرىنى مراقبه قىلوب مستحق بولغانلرىنى حمايه ايتو و قصورللىرىنى مؤ اخذه قىلو روحانىلر ر ئىسى بولغان مفتى حضرت وظيفه سىدر.

(۴) كوب ىرده گى خلقمىز خصوصاً صوڭغى يىلرده تيوشىزگه محله آيرو، امام و مؤ ذنلر كوبايتو ايله مبتلى بولدىلر. بو حال اقتصادى جهتلرى غايت توبان، محله تشكىلاتلارى صوڭ درجه تىرتىبىز بولغان مسلمانلرنك تمام اشدن چغولرىنه و حاضرگه قدرد معيشتلرى تامين قىلنمغان روحانىلرنك آچ و عاجز قالولرىنه سبب بولا؛ محله لرنك غايت و اقلان و نندن، امام و مؤ ذنلرنك كر كندى اوج دورت اولش آرتى آلنووندىن هيچ برىنك معيشتلرى تامين قىلنمى. شو نلقدن بخشى خدمت ايتارلك اقتدارى و هو سى بولغانلار ىده

محلہ لارندہ گی عوام ایله بر صفا، تورب قارا اش اشلاب طماق
 طویدر غه مجبور بولالار، بالضروره مسجدلری ویران و مکتبلری
 خرابه حالنده دوام ایته. اماملرنک شول آیانج و قور قنچ حاللری
 و قوچی یا شلر مزنک ملالقدن صونولرینه و دینی مدرسه لردن
 فاچولرینه سبب بولا. حالبوکه زاقون بوینچه یاگا محلہ آچو
 دوخا و نوی صابرانیه نك زاکلو چینیه سندن باشقه بولمیدر. شریعت
 قاشنده ماقتاولی بولمغان مسلمانلرنک روحانی و اقتصادی اشلرینک
 توزالوینه مطلق مانع بولغان تیوشسز گه محلہ آیر و توغروسنده
 مفتی حضرت بیک کوب تعدیل یاصی آلور ایدی. بولردن باشقه
 هم قول آستنده غی مسلمانلر غه، خصوصاً اماملر و وظیفه سینه عائد
 اشلرده اصلاحی مفیدن کوتله چک مادهلر بایتاقدن. مسلمانلرنک
 روحانی حیائلری توزوک بولو و اقتصادی جهتلری آلفه کیتو
 و طنمز ایچون فائده لی و حکومتمز قاشنده مطلوب ایکاننده شبهه
 یوقدر. شونلقدن مفتی اوز و وظیفه سی دائره سنده بولغان مذکور
 اشلرنی اصلاح غه طر شه ایکان بو توغروده هیچ بر مانع غه او چراماس بلکه
 فقط و وظیفه سنی یخشی اداء ایتکان، بولوب غنه کور لور ایدی.

اوشبو حاللر مزنک بوگا قدر ترتیبسز و قرغانچ روشده دوام
 ایتووینه مفتی حضرتلرینک اول اشلر گه اهل و اول حاللر ایله یافندن
 طانش بولماولرندن باشقه سبب بلنمیدر. شونلقدن بوندن سو گره
 بولاچق مفتی قول آستند، غی مسلمانلر غه عائد وظیفه لرده تماماً اهل
 و اول احتیاجلرنی طولتر رلق بولور غه تیوشدر.

بونک اوستینه مسلمانلرنک ایسکیدن بیر لی مطلوبلری بولغان، دینی
 مکتب و مدرسه لرمزنک نظارتی رسما اوک دوخا و نوی صابرانیه غه
 تابش لومسئله سی ده ای زاقلامای مسلمانلر تلگانچه حل قبلنوووی مامولدر شول

سببدين مفتي نك مکتب و مدرسه حالرينه مناسبتي هم اعتبار غه
آل نور غه تيو شدر .

خلاصه: بن بولاچق مفتي مذکور «آرولر» مزني اصلاح غه
اهميت بيرر لك وشوگا مقتدر، روحاني اشلمز ايله ياقندن طانش
كشي بولويني آرتق كوردكمدن هم مسلمانلر ايله حكومت،
سياست و اجتماع ايرلري آراسنده واسطه لق خدمتي نك كو بره
اولور شني غ. دو ماده غي مسلمان فرانسيه سي اوتار ديه اوبلا دقمدن
جمعيتمزده فرار بيرلگان و قران اماملري طرفندن ياكار تلغان
فكرني ترجيح ايتهم. لکن بزنگ اورتا روسيه ده شرط و تعريفلر نك
همه سي ياكه كو بره گي تابلورلق و اكثريت طرفندن مقبول بولورلق
دين عالملري ايكي اوچ زانندن آرتق تو گلدر. آبلاردن بعضي
بو منصبني قبول ايتماو كبي، ياكه باشقه سبيلردن ناشي، بولماو
احتماللا ريده يوق تو گل. اول قدير د، بن مفتي دين گه احتراملي
وقار و تدبيرلي و علوم دينيه دزده بر درجه .خبردار ضيالي آدم
بولويني ده استبعاد ايتميم وشول فكر گه قران حضرتلرينك ده بايتالي
شايد خلاف بولماسلر ديه ظن ايتهم چونكه روحاني صنف غه منسوب
بولمغان طائفه آراسنده ده اماملرنك امنيت و حسن توجهلريني قازانغان
برار گنه كشي بولسه ده بار. شونك ايچون بوندن صوگزه صنف
تعيني كبي مبهم تعريفلر ايله قناعتلنماي كانديداتلر كورسته باشلار غه
وقت يتكان بولسه كرك ديوب او يلیم.

ملا كشاف الدين ترجماني.

دولت دو ماسينك جيو لىشى.

گيرمانيه طرفندن مملكتىز روسيه گه صوغش اعلان قىلنوب
 هشتلى آوروپا صوغشى باشلانوغه اوشبو ايول ۱۹ نده بريل
 تام بولدى. اوشبو بريل اچنده قهرمان عسكرلر مزنك جسارت
 و نوز ملك لرى آرقاسنده كوب موفقىتلر مزل بولدى كى بونداى الوغ
 صوغش لده بولوى طبعى بولغان بعض موفقىتلىك ده كورلدى. ايمدى
 دشمانغه كامل غلبه ايچون حكومت برله خلقنك تاما برلشولرى
 بوش كورلوب پادشاه اعليحضرتلر نك فرمان عاليلرى و قنچه
 اوشبو تارىخى بر كونده دولت دو ماسى جيو لىدى.

دوما آچلغاندن صوك او لار ئيس و صو گره حكومت وكلاسى،
 وزيرلر، احوالى بيان ايتوب اوزون و مهم نطقلر سويلاديلر.
 نطقلر نك تامىنى كوچرو گه مجله نك اورنى مساعد بولمادغىدىن هر
 فايوسينك قسقه خلاصه لرىنى وايك مهم يرلرنى گنه نقل ايتىمىز.

دوما رئيسى رادزه نكو نطقى نك خلاصه سى.

افنديلر، دوما اعضالى!

پادشاه اعليحضرتلرى، عسكر مزنك حاجتلىرىن اوتاو، صوغشنى
 غلبه گه قدر دوام ايتدرو يولنده بتون خلقنك برله شوى ايچون
 دولت دو ماسين جيارغه امر ايتديلر.

حاضر سىز، ياگا حكومتكه. اوز گزنك درست ديب بلغان
 فكر گزنى ئه يته مىز. مين، حاضر گى آغراقلارنى دفع ايتو يولنده فى
 ايك قزو مناظره لرمز وقتنده ده، صوغش ميداننده، كو تارنىكى روحلى،
 قهرمان عسكرلرمز بارين اونوتماو گزغه اشانام. شونى بلوب،
 دشمان حاضر گى موفقىتلر نيه آرتق قوانماسون. صو گره رئيس،
 قهرمان عسكرلرمز گه، متفقلمز گه و پالاهك ملتينه سلام او قودى

دوما اعضالارى سلام نه يتلمشلىرىڭكى و كىللىرىڭكى آياق اوستى تورۇپ
احترام ايندىلر.

باش وزير گارىمىكىڭ نطقىڭ خىلاسى.

ايندىلر، دوما اعضالارى!

پادشاه اعلىحضر تلىرى، اسم عاليلرىڭدىن سىزگە سلام ايتۇپ بارە
چەمىزنىڭ سعادىتى اىچون اشلىه چىك اشگىزنىڭ موفىقىتىنى ئىلادكارىڭى
بىيان ايتارگە بويىردىلار. بو صوغشىڭكى اوزاقغە كىتو احتمالى
و چىكىسز كۇب قىربانلر طلب ايتە چىكىنى اقرار ايتارگە مجبور بول
بو صوغشى، بىزنىڭ دىشمانغە قار اغاندى ناچار حاضر لىنگانمىزنى دىشمان
نىڭى دفع اىچون بار قوتنى بىرىڭگە جىيارغە تىوشلىكىڭى آچى كور
سەندى. شونىڭ اىچون پادشاه اعلىحضر تلىرى، زاقون نوزۇ
مۇسسەلىرى بىرلە بىرلە شوب اش كورونى وسىزنى موندە جافروپ
دىشماننى دفع ايتو چارەلر بىن ازله شونى تىوش تابدى.

حاضر صوغشىڭكى باشقىچە بىتون مىسئەلر بىر چىتدە تورغانلىقىڭى
دوماغە كرتلە چىك لائىھەلرنىڭ بار سىيدە صوغشىڭكى عاىد بولا چاقىلار
حاضرگە اوشبو لائىھەلر حاضر لىدى: (۱) اىكىنچى درجە آپالچىلر بى
جىو، (۲) دولت بانقاسىنىڭ قىمتلى كاغىدلر چىقارو حقوقىن كىتاپلار
(۳) عىسكەر و خلىقغە كىرك ياراقلار تىوشىدرو مۇسسەلىرىڭى بىر مۇسسە
تختىنە جىو حقنىدرد. روسىيەدەگى ھىر مىلت، صوغشىڭكى اولقى پادى
قەرمانلىق و صداقت كورساندىكىڭىڭى، بىزنىڭ داخلى سىياسىتىمىز ھىر
مىلت، تىل آيرماسىنە قارامىچە روسىيەگە صادق ھىر مىلتنىڭ مىنھەتلى
كوزەتە تورغان بولورغە تىوش. روسىيەدە «آخىر صولشىڭكى قىر
صوغشى» فرقىسىنە باشقىچە فرقى بولماسون ايدى!

آخىرى بار